

KATELĖ JONAS

Kunigas, liaudies švietėjas, draudžiamosios lietuviškos spaudos platinimo ir slaptųjų lietuviškų mokyklų organizatorius, bene garsiausias XIX a. kupiškėnas **Jonas Katelė** gimė 1831 01 01/13 Suvainiuose. Kilęs iš valstybinių valstiečių.

1847 m. baigė rusišką Kupiškio pradžios mokyklą, 1848–1853 m. mokėsi Panevėžio bajorų mokykloje, 1853–1855 m. Žemaičių vyskupijos kunigų seminarijoje Varniuose. Išventintas 1855 11 17 vyskupo Motiejaus Valančiaus. Buvo vikaras: nuo 1856 m. Naujamiestyje (Panevėžio aps.), nuo 1859 m. Južintuose, 1861 02 18–03 04 Dusetose, po to – Zarasuose. Nuo 1864 m. Zarasų administratorius, nuo 1869 m. – klebonas. Čia pergyveno 1863 metų sukilimą, pradėjo platinti lietuvišką spaudą. Žandarų buvo persekiojamas ir ne kartą krečiamas. Vyskupas Motiejus Valančius tikėjosi, kas Jonas Katelė tęs suimto klebono Mykolo Skorupskio pradėtus naujos mūrinės bažnyčios darbus, bet jam tai daryti nesisekė. Dėl to buvo iškeltas iš Zarasų ir 1872 08 09 paskirtas į Panemunėlį, kur klebonavo iki gyvenimo pabaigos. Po keliolikos klebonavimo metų ir čia ėmėsi naujos bažnyčios statybos, kuri užtruko daugiau nei dešimtmetį.

Jonas Katelė – gana tipiškas XIX a. Lietuvos inteligentas. Nors buvo veikiamas lenkiškos kultūros ir unijinės savimonės, bet kunigaudamas tik lietuviškose parapijose, įsitraukė į Lietuvišką veiklą. Itin skaudžiai išgyveno dėl 1863 sukilimo pasekmių, ypač lietuviškos spaudos uždraudimo. Sekdamas savo mokytoju vyskupu Motiejumi Valančiumi, J. Katelė ypač stengėsi išsaugoti gimtąją kalbą, rūpinosi švietimu. 1865 m. klieriko Jono Jodelaičio slapyvardžiu išleido knygelę „Deszims uvogų“, kuri tapo paskutiniu leidiniu prieš uždraudžiant spaudą.

Labiausiai šviečiamajai ir auklėjamajai veiklai J. Katelė pasišventė klebonaudamas Panemunėlyje: jau nuo 1873 m. ėmė rūpintis slaptų lietuviškų mokyklų parapijoje steigimu, kontroliavo jų veiklą, pats mokė vaikus klebonijoje. Per pamokslus ragino tėvus, kad leistų mokyti savo vaikus. Gabesnius mokinius, ypač neturtingas merginas, baigusias slaptąsias mokyklas, skirdavo daraktorėmis. Iš pradžių slaptosios mokyklos įsteigtos Augustinavoje, Moškėnuose, Šetekšniuose, Tindžiuliuose, Viliuose, vėliau jos veikė bemaž visuose parapijos kaimuose. Atsižvelgiant į daraktorių raštingumą, vienose jų buvo mokoma tik lietuviškai skaityti, kitose ir rašyti, ir skaičiuoti, net geografijos, Lietuvos istorijos. J. Katelė mokiniams nemokamai parūpindavo popieriaus, plunksnų, rašalo, pieštukų. Kadangi iš pradžių vadovėlių nebuvo, kai ką pats parašydavo, kai ką vertė iš lenkų kalbos. Tokie vadovėliai, vargonininko Silicko perrašyti, buvo dalijami daraktoriams ir net mokiniams. Vadovėlių reikalu J. Katelė kreipėsi į atskirus lietuvių inteligentus pagalbos. Taip atsirado keletas rankraštinių vadovėlių, kurių dalis vėliau buvo atspausdinta Rytų Prūsijoje:

J. Spudulio (P. Matulionio) aritmetikos „Užduotinas“ (1885), S. Kušeliausko istorija „Szkala pavargėlių siratų“ (1887), J. Žebrio „Jeografija arba žemraštis“ (1896), F. Sereikos „Kalbamokslis lietuviškos kalbos“ (1896).

Lankydamas parapijiečius, tikrino ne tik poterių mokėjimą, bet ir kaip vaikai bei suaugusieji moka skaityti, mokantiems dovanodavo lietuviškų knygelių. Organizavo knygnešių tinklą religinei spaudai platinti. Knygų gaudavo iš žemaičio J. Matuzo, kitų knygnešių. Iš atneštos spaudos atsirinkdavo vadovėlius, laikraščius, dar nematytas knygeles. Perskaitęs pas save nelaikydavo, perduodavo lietuviškos spaudos platintojams. Išugdė visą būrį aktyvių pagalbininkų – švietėjų (J. Šarkauskas, J. O. Širvydas, E. Mekuškaitė, T. Trupelytė). Skatino ir materialiai rėmė kaimo jaunimo vakarėliuose rengiamus lietuviškus vaidinimus. Rusų valdžia turėjo žinių apie nelegalią lietuvišką veiklą Panemunėlio parapijoje, klebonijoje ir aplinkiniuose kaimuose ne kartą darytos kratos. J. Katelės veiklumo dėka per kelias dešimtis metų parapijoje beveik neliko neraštingų žmonių. Rėmė apie 1894 m. įsikūrusią slaptą „Žvaigždės“ draugiją, kuri ruošdavo vaidinimus Panemunėlyje, klebonijos palivarke Naujikuose, parapijos kaimuose. Pats apmokėdavo vaidinimų išlaidas.

1877 m. pirmasis paskelbė A. Strazdo biografiją, kuri 1883 m. lietuviškai išspausdinta „Aušroje“. Palaikė ryšius su J. Jablonskiu, J. Tumu-Vaižgantu, A. Smetona, G. Petkevičaitė-Bite, Žemaitė, kitais Lietuvos šviesuoliais. Mėgo rinkti vietines archeologines senienas, turėjo nemažą tokių radinių rinkinį, buvo sukaupęs nemažą biblioteką. Mirė 1908 05 08/21 Panemunėlyje. Palaidotas Panemunėlio bažnyčios šventoriuje.

Amžinoji J. Katelės dovana Panemunėlio parapijiečiams – 1898–1911 m. statyta neogotikinio stiliaus bažnyčia, J. Mačiulio-Maironio konsekruota jo mirties dieną (1911 05 08). Vėliau Panemunėlyje įsteigta J. Katelės vardo biblioteka, jo vardas suteiktas Panemunėlio pradžios mokyklai, o 1994 m. – Panemunėlio pagrindinei mokyklai (veikė iki 2000).